

**АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З
МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ МАЛОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ**

**AN ANALYSIS OF ACTIVITI OF ENTERPRISE ORGANIZATIONS IS
WITH THE PURPOSE OF INCREASE OF EFFICIENCY OF
DEVELOPMENT OF SMALL ENTERPRISE IN UKRAINE**

Стаття присвячена визначенню та дослідженню показників ефективності діяльності підприємницьких структур, а також факторів впливу на підвищення ефективності діяльності малих підприємств. Встановивши поняття та основні показники оцінки ефективності малого бізнесу за допомогою порівняльного аналізу, в роботі визначено механізм комплексного аналізу результатів діяльності підприємств малого бізнесу, оціночні показники та критерії ефективності малого підприємництва в Україні.

Ключові слова: ефективність, критерій, економічна ефективність, соціальна ефективність, екологічна ефективність.

The article aims to define and investigate indicators of economic business activity, as well as impacts the efficiency of small business could be improved with. Having stated the concept and basic performance evaluation of small business through comparative analysis the arcticle defines the mechanism of the complex analysis of the small business performance results, performance indicators and performance criteria for small business in Ukraine.

Key words: efficiency, criteria, economic efficiency, social efficiency, environmental efficiency.

Вступ. Аналіз і оцінка показників ефективності діяльності підприємницьких організацій в сучасних умовах економіки є важливим етапом у формуванні політики держави стосовно визначення перспектив розвитку малого підприємництва як повноцінної форми господарювання та створення умов для підвищення її ефективності.

В умовах, коли прийняті закони у сфері підприємництва не повною мірою захищають інтереси підприємців, потрібно не тільки вивчати специфіку підприємств малого та середнього бізнесу, але й виявляти основні причини, які гальмують розвиток підприємництва та знижують віддачу від підприємницької діяльності.

Методику аналізу ефективності функціонування підприємницьких організацій та підвищення рівня ефективності діяльності малих підприємств в умовах ринкової трансформації економіки України розглядають у своїх працях З. Варналій, Л. Воротіна, В. Геєць, М. Козоріз, С. Реверчук та інші.

Тема малого підприємництва для вітчизняних науковців залишається актуальною протягом всієї історії його існування як за кордоном, так і в Україні. Більшість досліджень вітчизняних економістів в періодичних спеціалізованих виданнях “Бізнес”, “Економіка України”, “Фінанси України” містять аналіз сучасних тенденцій розвитку та організації заходів та програм підтримки малого підприємництва, пропонують свої погляди щодо перспектив та можливих заходів покращення стану малого бізнесу в країні. В деяких дослідженнях пропонується стандартний набір інструментів підтримки малого підприємництва. Така однотипність шляхів та методів покращення та вдосконалення діяльності малого бізнесу, що розробляються та надалі застосовуються на практиці, приводить до їхньої неефективності, що, в свою чергу, відображається на неефективній діяльності малих підприємств.

У вітчизняній економічній теорії існує багато різних підходів до проведення аналізу ефективності діяльності підприємств, але відомі методологічні підходи не можуть бути використані повною мірою щодо діяльності малих форм господарювання оскільки вони орієнтовані, як правило, на розвиток великих підприємств. Методологія оцінки результатів виробничо-господарської діяльності підприємницьких структур у сучасних умовах господарювання не розроблена навіть у теоретичному аспекті. Більшість теоретичних досліджень малого бізнесу у вітчизняній науці пов'язані із абсолютними узагальнюючими показниками розвитку сектора малого підприємництва. Наприклад, кількість малих підприємств, обсяг виробництва або реалізації та інші, які самі по собі не можуть бути показовими і не відображають реальний стан малих підприємств, не пояснюють його ефективність або неефективність.

Постановка завдання. Основним завданням даного дослідження є проведення комплексного аналізу кількісних і якісних показників, які характеризують результати підприємницької діяльності, та вибір системи оцінювальних показників та методів їх розрахунку з метою виявлення резервів підприємницької організації в напрямках підвищення ефективності виробництва малих форм господарювання.

Результати. Малий бізнес у ринковій економіці є історичним фактом та способом пом'якшення і усунення наслідків кризового стану. Суттєвою перевагою дрібних, малих та середніх підприємницьких організацій є те, що саме в них яскраво поєднуються функції підприємця, менеджера та власника. Слід зауважити, що підприємницька організація має ряд суттєвих переваг перед великими компаніями і корпораціями [2].

Існуючі, та ще не вирішені проблеми сектора малого бізнесу – нестача та обмежені джерела фінансових ресурсів, великий ризик банкрутства, несприятливість цього сектора економіки для фінансування та кредитування, неефективність державної підтримки, відсутність

інформації та консультаційної підтримки, неоптимальна та не стимулююча система оподаткування – спричиняє диспропорцію між щорічно зростаючою кількістю малих підприємств та спадаючими результатами їх діяльності, негативним впливом на економіку країни.

Мірилом якості розвитку малого підприємництва є досягнута ефективність. Ефективність - походить від латинського слова “efficienta” і означає результативність певного процесу або дії, тобто співвідношення між результатами і витратами (ресурсами), що його обумовили [1]. Згідно економічної енциклопедії ефективність – це досягнення найбільших результатів за найменших витрат живої та уречевленої праці.

Для вивчення ефективності малого підприємництва та подальшого її підвищення потрібно провести комплексний аналіз результатів діяльності підприємства, який повинен проходити п'ять етапів [4].

I етап: визначення мети, об'єктів та показників, на основі яких проводиться дослідження.

II етап: проведення комплексу аналітичних розрахунків по визначенню динаміки узагальнюючих показників за період що досліджується. На цьому етапі важливо розрахувати показники ефективності виробництва різних видів підприємницької діяльності, зіставлення їх між собою та аналогічними показниками державних підприємств. Результати аналізу даного етапу можуть використовуватись для розроблення заходів по підвищенню ефективності функціонування підприємницьких структур та для проведення аналізу на наступних етапах.

III етап: проведення диференціації підприємств за формами власності, включаючи державну, колективну, змішану та приватну форми. На базі розрахованих та проаналізованих оціночних показників, які відображають результати підприємницької діяльності, можна виявити найбільш доцільні форми власності, зробити узагальнення та

обґрунтування найбільш перспективних напрямів формування підприємницької діяльності.

IV етап: розподіл підприємницьких організацій за формами організації виробництва, управління виробничо-господарської діяльності та ступенем відповідальності за результати діяльності. Це дасть змогу виявити, які форми відповідальності за результати виробничо-господарської діяльності найбільш доцільні при створенні підприємницьких організацій та як вони впливають на ефективність функціонування різних видів підприємницької діяльності.

V етап: проводиться комплекс робіт по узагальненню матеріалів всіх попередніх етапів, обґрунтування заходів по підвищенню ефективності діяльності підприємницьких організацій, формування владою законодавчою бази, вдосконалення системи оподаткування малих підприємств, стимулювання діяльності та розвитку малих форм власності.

При проведенні аналізу потрібно вивчити систему оціночних показників та методів їх розрахунку. На мій погляд, при виборі показників потрібно дотримуватися певних вимог. Так наприклад, можливість проведення порівняльного аналізу підприємницьких організацій різних форм власності, управління, ступеня відповідальності або можливість співставлення результатів діяльності підприємницьких структур з іншими формами господарювання. Однією з обов'язкових вимог до оціночних показників повинна бути зіставність, вірогідність та надійність результатів проведеного аналізу.

При побудові системи показників ефективності розвитку малого підприємництва в Україні доцільно дотримуватись методологічних принципів, які є орієнтирами та правилами, що використовуються при побудові моделі управління ефективністю малого підприємництва. Порушення основних принципів призводить до методичних неточностей, помилкових і необґрунтованих висновків. Серед методологічних

принципів формування системи показників аналізу ефективності розвитку малого підприємництва в Україні можна відзначити: чіткий зміст показника (тобто взяті для розрахунків ефект та ресурси повинні визначатися за даними бухгалтерського обліку); повний облік доходів і витрат та їх відповідність один одному в часі і за змістом; автономність визначення показників ефективності; термінологічна узгодженість (створення єдиного термінологічного глосарію з єдиним трактуванням та методикою розрахунків показників економічної ефективності).

Оцінку економічної ефективності малого і середнього бізнесу доцільно здійснювати з точки зору інтересів:

- власників бізнесу (підприємств, фермерських господарств, МП), а також потенційних інвесторів чи власників інвестиційних ресурсів – підхід інвестора;
- суб'єктів підприємницької діяльності або менеджерів підприємства – комерційний підхід;
- держави або органів місцевого самоврядування – загальноекономічний підхід.

У конкретних випадках сторона, яка здійснює оцінку економічної ефективності малого та середнього бізнесу, використовує показники ефективності, що враховують вимоги критерію ефективності. Наприклад, власник бізнесу і потенційні інвестори надають перевагу показнику чистого прибутку, члени виробничого кооперативу, що працюють у ньому - сумі прибутку і заробітної плати, органи державної влади й управління – прибутку до вирахування з нього податків, нарахувань і зборів. Фермерів і власників особистих господарств населення цікавить насамперед чистий дохід.

Загальна система показників ефективності (які розраховуються як для великих, так і для малих підприємств) включає, як правило, декілька груп [5]:

1) узагальнюючі показники ефективності виробництва (діяльності підприємств) – обсяг виробництва продукції на одиницю витрат, прибуток на одиницю витрат, рентабельність виробництва, витрати на 1 гривню виробленої (реалізованої) продукції;

2) показники ефективності використання праці (персоналу) – темпи зростання продуктивності праці, частка приросту продукції за рахунок підвищення рівня продуктивності праці, відносне вивільнення працівників, трудомісткість, зарплатомісткість;

3) показники ефективності використання виробничих основних і оборотних засобів – загальна фондівдача, фондівдача активної частини основних засобів, фондомісткість, матеріаломісткість;

4) показники ефективності використання фінансових коштів (оборотних коштів і капітальних вкладень) – оборотність оборотних коштів, рентабельність оборотних коштів, відносне вивільнення оборотних коштів, рентабельність капітальних вкладень тощо.

Окрім вище наведених показників, щодо малих та середніх форм господарювання, доцільно також розраховувати та вивчати у динаміці такий показник як частка приросту обсягу виробленої продукції за рахунок інтенсифікації виробництва, що розраховується за формулою:

$$d_{\text{интиф}} = 100 \cdot \left(\frac{1 - \Delta P}{\Delta ВП} \right) \quad (1)$$

де $d_{\text{интиф}}$ - частка приросту обсягу продукції, що зумовлена інтенсифікацією виробництва; ΔP - приріст застосовуваних ресурсів за певний період, %; $\Delta ВП$ - приріст обсягу виробництва продукції за певний період, %.

Розрахунок даного показника зумовлюється тим, що в сучасних умовах господарювання економічно і соціально вигіднішим є не екстенсивний (шляхом збільшення обсягу застосованих ресурсів), а саме інтенсивний (за рахунок кращого використання наявних ресурсів) розвиток виробництва.

Ефективність діяльності малих та середніх підприємств характеризується не лише показниками економічної ефективності але й показниками соціальної та екологічної ефективності. Соціальна ефективність є, по суті, похідною від економічної ефективності. Вона, за однакових інших умов, буде тим вищою, чим вищого рівня економічної ефективності досягнуто.

Об'єктивна оцінка соціальної ефективності пов'язана з істотними труднощами, зумовленими відсутністю науково обґрунтованої і загально визнаної методики визначення її рівня. Проте для її характеристики на підприємствах малого бізнесу можна розраховувати наступні показники [6]:

- питома вага прибутку, спрямованого на соціальні заходи, в загальній масі чистого прибутку;
- величина прибутку, спрямованого на соціальні заходи в розрахунку на одного середньооблікового працівника підприємства;
- питома вага робітників з вищою освітою у загальній чисельності працюючих;
- структура отримання та використання доходів населення [4];
- динаміка зростання розміру оплати праці на малих та середніх підприємствах понад встановлений державою мінімальний рівень заробітної плати.

Екологічна ефективність – це економічні відносини між підприємством та оточуючим середовищем, вона дає можливість виявити негативні наслідки впливу виробничої діяльності переробних підприємств на оточуюче середовище, збитки галузі, пов'язані із погіршенням природних умов, а також визначити результативність заходів з охорони навколишнього середовища і відтворення ресурсів природи [3]. Кількісно екологічну ефективність можна виразити як відношення сумарного екологічного ефекту від природоохоронних заходів до сукупності витрат і збитків у сфері природокористування.

$$Ee = \frac{E}{B+3} \quad (2)$$

де E – екологічний ефект від запобігання втрат на певному підприємстві, грн.; B – витрати на здійснення природоохоронних заходів, грн.; 3 – збитки, що завдаються населенню і господарству в результаті невиконання природоохоронних заходів, грн.

До показників екологічної ефективності відносяться: структура та ефективність капіталовкладень на відтворення природних ресурсів; динаміка стану та якості земельних, водних і лісових ресурсів, атмосферного басейну; частка безвідходних і маловідходних технологій у загальному технологічному процесі тощо [3].

Отже, незважаючи на відмінності, економічна, соціальна та екологічна ефективності є одним цілим, яке формує ефективність функціонування підприємств малого бізнесу. Вони є одна для одної основою підвищення та розвитку. На даному етапі неправомірно ігнорується позитивний вплив соціальної та екологічної ефективності на економічну ефективність підприємства. Недооцінка власниками і керівниками малих та середніх підприємств підвищення соціальної та екологічної ефективності не дозволяє використовувати в повній мірі здібності трудового колективу. Таким чином, лише єдність економічної, соціальної та екологічної ефективностей може надати підприємству всі шанси на подальший розвиток.

Висновок: Для чіткої характеристики ефективності діяльності малих та середніх підприємств потрібно провести комплексний аналіз результатів діяльності підприємства, дотримуватись п'яти основних етапів, розглядати всі показники у нерозривному взаємозв'язку, тому що економічний ефект діяльності малих та середніх підприємств пов'язаний не лише з ефективним використанням ресурсів підприємства, але й із соціальними та екологічними наслідками.

Результати цього дослідження будуть цікавими та корисними для державних органів влади, а також комерційних суб'єктів господарювання, що розробляють програми підтримки малого бізнесу та безпосередньо приймають участь в їх реалізації та вдосконаленні.

Список використаної літератури:

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз. – К.: КНЕУ, 2005 – 206 с.
2. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. — 4-те вид., стер. — К.: Т-во "Знання", КОО, 2008. — 302 с.
3. Запольський А.К., Українець А.І. Екологізація харчових виробництв: Підручник. - К.: Вища шк., 2005.-423 с.
4. Підприємництво в Україні: проблеми становлення і розвитку / Долішній М.І., Козоріз М.А., Мікловда В.П., Даниленко А.С. / під загальною ред. члена-кореспондента НАН України. д.е.н., проф. М.І. Долішнього. – Ужгород: Карпати, 1997. – 363 с.
5. Економіка підприємства (Том II) // За ред. проф. С. Ф. Покропівного – К.: "Видавництво «Хвиля-Прес»". – 1995 – 258 с.
6. Білявський В.А. Оцінювання ефективності соціальної діяльності торговельних підприємств // КНЕУ.– 2006. - №3. – С. 39-46.

Надійшла до редколегії 12 квітня 2011 року

Стаття рекомендована до друку

д.е.н., професором

Ткаченко Н.М.